

Oecumenische Vieringen Groningen

Viering 31 mei 2026 over Ubuntu

Overweging door Vamba Omar Sherif *Schrijver, Essayist, Film en Boekrecensent*

UBUNTU EN DE KUNST VAN EMPATHIE

President Barack Obama van Amerika zei ooit en ik citeer: ‘Het grootste tekort dat we momenteel in onze samenleving en in de wereld hebben, is een tekort aan empathie. We hebben dringend behoefte aan mensen die in de schoenen van anderen kunnen staan en de wereld door hun eigen ogen kunnen zien.’

Dit is wat de wereld van vandaag vooral nodig heeft, mensen die in de schoenen van anderen willen staan en voelen wat anderen voelen. Mensen die onrecht willen bestrijden en ingrijpen om oorlogen, zoals die in het Midden-Oosten, in Soedan en in Congo te eindigen. Ik denk dat de Ubuntuleer ons daarbij kan helpen. Het individu, de basis waarop de Westerse denken is gebouwd, bestaat in de Afrikaanse Ubuntuleer dankzij de samenleving. Dit is de ware betekenis van Ubuntu. Niets staat los van de ander. Niemand staat los van de ander. In deze samenleving, blijft het collectief alles bepalen. Het besef dat ik niet zonder je kan, dat ik niet gelukkig kan zijn als je ongelukkig bent, vormt de basis en de leer van Ubuntu, wat eigenlijk ook empathie is in de breedste zin van het woord. Mijn vrouw Hanneke Bartelds promoveerde op het thema, ‘Empathie in het onderwijs.’

Als ik jouw lijden en pijn kan erkennen, als we de lijden van de Soedanezen in de oorlog kunnen erkennen, als we kunnen stilstaan bij de oorlog in Congo, bij de onrust in het Midden-Oosten, als we kunnen stilstaan bij de pijn en trauma van de nakomelingen van de tot slaafgemaakten hier in Nederland en elders in de wereld, als de Joden van Israël en daarbuiten empathie kunnen

wekken voor de Palestijnen, en als de Palestijnen de Joden kunnen zien, rest er al de mensen niks anders dan elkaar te accepteren. Empathie in de diepste betekenis van het woord kan alleen maar ontstaan als de ene beseft dat zonder de ander zijn bestaan geen betekenis heeft. Dat inzicht is eigen aan Afrika en het is een geschenk van Afrika aan de wereld.

Ubuntu heeft een hedendaags gezicht gekregen tijdens de waarheids-en verzoeningscommissie hoorzitting in Zuid-Afrika en elders in Afrika. Wat gebeurde er tijdens de waarheids-en verzoeningscommissie hoorzitting in Zuid-Afrika, in Rwanda en in mijn eigen land Liberia? Na de vrijlating van Nelson Mandela, werd Ubuntu als verzoeningsmiddel ingezet. Slachtoffers en daders kwamen tegenover elkaar te staan: witte mensen tegenover zwarten mensen. De dader werd geacht zijn of haar misdaad in alle eerlijkheid te erkennen terwijl hij in de ogen van de slachtoffer keek. Hij werd geacht zijn verhaal over zijn daden te vertellen. Niet de emoties die deze bekentenissen teweegbrachten waren doorslaggevend. Ook niet de woorden, zelfs niet de aanrakingen. Ook niet de waarheid of de bereidheid van de daders alles op te biechten terwijl de wereld naar hen keek. Het geheim lag in de nederigheid van de dader. De dader werd gereduceerd tot het niveau van de slachtoffer. Hij werd geacht empathie te hebben voor de ander en in de schoenen van de ander te staan. Dit is wat de wereld van vandaag nodig heeft, mensen die in de schoenen van anderen kunnen staan. Door in de schoenen van anderen te staan ontstaat er begrip. In het geval van Zuid-Afrika en elders in Afrika, de nederigheid en oprechtheid van de dader kunnen ertoe leiden dat de slachtoffer empathie gaat hebben voor de dader en in staat is deze dader te vergeven. Achter de bereidheid van beide partijen om te ander te zien, om in de schoenen van de ander te staan ligt het succes van Ubuntu. Er is een bijzonder geval van een witte politieman in Zuid-Afrika die de voeten van de familie van een man die hij had vermoord elke dag ging wassen, dag in dag uit, wekenlang. Totdat de familie van het slachtoffer zag dat ze niet in vrede konden leven als ze deze man geen vrede konden gunnen. Dit is een van de mooiste voorbeelden van Ubuntu en de filosofie van vergeving en dus van empathie.

In Rwanda stonden twee bevolkingsgroepen tegenover elkaar: de Hutu's en Tutsi's. Tijdens de kolonisatie, waren de Hutu's, misschien vanwege hun lichte huidskleur, gesteund door de koloniale machten. Zodoende kregen ze alle belangrijke functies in het land, waardoor ze, net als de kolonisten, gingen denken dat ze superieur waren aan de Tutsi's. Deze en andere factoren leidden tot een bloedige oorlog waarin meer dan een miljoen mensen gedood werden. Het is na de Tweede Wereld Oorlog, de tweede grootste genocide in de geschiedenis van de mensheid. De eerste was in Bosnië. Hoe konden deze twee volken ooit met elkaar samen leven? Hoe konden ze ondanks de verschillen met elkaar omgaan, in een land waarin ze in het verleden onderling met elkaar trouwden, elkaars talen spraken, elkaars namen hadden? Zouden ze nog een gezamenlijk toekomst hebben? Wat moest er gebeuren? Net als in Zuid-Afrika, werd in Rwanda de waarheids-en verzoeningscommissie ingesteld. Hier speelde Ubuntu ook een rol. De Hutu's moesten in alle oprechtheid en eerlijkheid het verhaal achter hun schuld met de slachtoffers, de Tutsi's, delen. Als een van deze elementen, oprechtheid en eerlijkheid, ontbrak, kon er geen sprake zijn van verzoening. Stelt je zich dit scenario voor: de dader zit aan een kleine tafel tegenover het slachtoffer en bekent zijn daad. Stelt je zich voor dat de daders, zoals in het geval van Rwanda, niet alleen de daad in het bijzijn van de slachtoffers bekenden, maar ook regelmatig bij de familie van de slachtoffers komen om samen met hen de akkers te bebouwen en in gesprek te gaan. Rwanda is geworden wat het nu is dankzij Ubuntu. Het land is een van de meeste succesvolle landen in Afrika, een voorbeeld voor velen.

Ook mijn land van herkomst Liberia ervaarde ooit een van de bloedigste oorlogen van deze tijd. Families vielen uit elkaar. Het hele land stortte ineen, een land dat ooit symbool stond voor vrijheid in Afrika. Hoe kon zo'n land weer tot verzoening komen met zichzelf? Welke mechanismen waren nodig om het mogelijk te maken dat burens weer met elkaar konden leven? Het antwoord was: Ubuntu! Een waarheids-en verzoeningscommissie werd in het leven geroepen. Ex-rebellen en kindsoldaten, vooral hun commandanten, mochten met hun slachtoffers in

gesprek gaan. Zoals een beruchte rebelleider die naar verluidt meer dan 25 duizend mensen had vermoord. Overal in Liberia kende men hem vanwege zijn wreedheid en zijn bereidheid om tot het uiterste te gaan. Deze man moest voor de ogen van de wereld en tegenover familieleden van mensen die hij had vermoord zijn daad bekennen. Zijn eerlijkheid schokte en fascineerde tegelijk. Hij deed iets dat mij tot op de van vandaag is bijgebleven. Hij bracht een bezoek aan het kind van een man die hij vermoord had. In een documentaire over deze rebelleider, zag ik bij zijn bezoek de angst in de ogen van het kind. Hier stond immers de beruchte generaal die ledematen afhakte. Dit was de man die hele dorpen uitroeide. Wat hij deed verbaasde het kind. Hij omhelsde het kind en barstte in tranen uit. Deze gewetenloze man van ijzer. Hij vertelde het kind hoe zijn vader was omgekomen. Keer op keer, terwijl hij aan de voeten van het kind lag, vroeg hij vergeving. Nu begon het kind ook te huilen, omdat hij zag dat hij op dat moment de macht had over de moordenaar van zijn vader: hij kon hem vergeven of verafschuwen. En zoals in onze cultuur het gebruikelijk is, legde het kind zijn hand op de hoofd van de moordenaar van zijn vader, om zodoende hem vergeving te schenken. Omdat hij op dat moment empathie had voor de dader, omdat hij bereid was in zijn schoenen te staan en zijn gebaar als oprecht te erkennen.

Empathie vergt inspanning. In een cultuur zoals de onze die sterk individualistisch, de roep om in de schoenen van anderen te staan kan niet luider klinken. We moeten onze niet alleen in woorden uiteen maar ook in daden, laten we met liefde onze empathie voor de slachtoffers van de wereld in daden omzetten, laten we de onjuist oorlogen niet alleen veroordelen maar ook alles doen binnen onze macht om een einde aan te brengen. Laten we minder individualistisch zijn en meer Ubuntu in de praktijk gaan beoefenen. Uiteindelijk bestaan wij dankzij de anderen.

Ik ben omdat wij zijn.